ՀՏԵՍԱՐԱՆ

ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԷ

ՓԵՏՐՎԱՐ 1։ 1840 ԹԻՒ 14։

ՅԱՄԱՀԱՅԵՑԻ ՀԱՅՐ ։

Աշխարհիս երեսին կենդանիները կան ձիուն տեսակին ։ Ընտանին ձին է՝ որ ամենէն բարեձև և ամենէն քաջասիրտ է ։ Երկրորդը էշն է՝ որ ամենէն երկայնամիտ և ամենէն խոնարհ է ։ Եւ երրորդը չիւն է՝ որ ամենէն զեղեցիկ է , բայց վիանգամայն բնութեան մէջը ամենէն վայրենի կենդանին է ։ Մեկ քան մը չի կայ որ կարենայ առ կենդանիին դոյնին կանոնաւոր զեղեցկութեանը կամ իր մորթին փայլունութեանը հաւասարիլ , բայց սակայն կենդանի մըն ալ չի կայ որ ասոր չափ վախկոտ և վարժութեան անընդունակ ըլլայ ։

Գլխաւորաբար Ափրիկէի հարաւային կողմերը կըբնակի աս կենդանին , և շատ անգամ տեսնըված է որ բազմութեամբ մեկտեղ կըճարակին ան լայնատարած դաշտերուն վրայ՝ որ դեպ ’ի Գլուխ Յարեյուսոյ կըտարածին կերթան ։ Սակայն և այսպէս անանկ աչքաբաց են որ ամենևին քանի մը Թող չեն տար իրենց մօտենալ . և անանկ շուտ վազող են՝ որ իրենց եռանէն իմնողները բոլորը շուտով հեռուն կըձգեն ։ Այրենի էշուն ձևը էվելօք ջորիին ձևին նման է քան թէ ձիուն կամ էշուն ։ Ընտանկովը ձիէն քիչ մը պզտիկ և էշէն քիչ մը մեծկակ է ։ Ականջները էշուն ականջներէն կարճ և միւսին ականջներէն երկան ։ Իշուն պէս իր գլուխը մեծ է , իր կռնակը շիտակ է , սրունքները բարակ են , և պոչին ծայրը փունջ մը մազ ունի ։ Ոտքը իր մեծ զեղեցկութիւնը իր դոյներուն սքանչելի կարգին և շքեղութեանը վրայ է ։ Նշդերը ձերմակ և սև գոյն ունին , սրունքերը մեկ ոլորիշ մութ գոյն մը և ձերմակ ։ Ու դոյներուն

կարգաւ մորթին վրայ ձգված են անանկ չափով և կանոնով՝ որ մարդ պիտի մոտածէ թէ բնութիւնը կարկին և քանոն գործածեր է անոնք ներկելու : Ա՛ս ժապաւէնի պէս գիծերը բոլոր մարմինին վրայ ձգված են , նեղ՝ իրարու հաւասար՝ և բոլորովին իրար մէ զատ : Ուրիշ բաղմատեսակ գոյներ ունեցող կենդանիներուն վրայի գոյները մէկզմէկու հետ խառնըված են . բայց սկիւին վրայի ամէն մէկ գիծը կատարեալապէս իրարմէ որոշված է , և իւրաքանչիւր գիծ իր յատուկ գոյնը բաց ու յայտնի կերեսցընէ բոլոր մարմինին կամ անդամներուն բոլորտիքը : Ա՛ս կերպովս գլուխը՝ մարմինը՝ ազդրերը՝ սրունքները՝ և մինչև անգամ պոչը ու ականջները գեղեցկապէս գծագրըված են , անանկ որ քիչ մը հեռուէն մարդ պիտի կարծէ թէ կենդանին չէ թէ՛ի բնէ ասանկ սքանչելի զարդարանքի տէր է , հապա արհեստով անանկ գեղեցկացած է :

Ա՛րու սկիւին գլուխը սև ու ճերմակ բազմակ գիծերով գծված է . աս գիծերը կլոր են , որոնց կենդրոնը ճակատին վրայ է : Ա՛կանջները ճերմակ և մութ գոյն գիծերով ներկըված են : Ա՛ղեղն բոլորտիքը ևս ճերմակ և մէնագոյն գիծերով շրջապատած է , բայց մութ գոյն գիծերը լայն են ու ճերմակները նեղ : Ա՛յսանկ մարմինին բոլորտիքն ալ կռնակէն լանկէկ սև գիծեր ձգված են դէպ՛ի փորին կողմը սուր ծայրերով , և նեղ ճերմակ միջոցներ ունին : Փորը ճերմակ է , միայն թէ կուրծքէն կամ առջևի ոտքերուն մէջ տեղէն երկու կողմը սանդրաձև սև գիծ մը ձգված է մինչև փորին երկայնութեանը իրեք մասին երկուքէն չափ : Ա՛ղդրերուն վրայովը՝ ուսկից որ եռևի ոտքերը մարմինէն կըբաժնըվին , զատ գիծ մը կայ երկու կողմին վրայ , ուսկից վար զատակին վրայէն մինչև պոչին ծայրը նեղ գիծեր ձգված են : Ա՛յդ սկիւին վրայի գոյները տարբեր են . և գիծերուն բոլորն ալ կատարեալապէս իրարու յարմար չեն ձևով , թէպէտ և բոլորն ալ աղեկ կերոշվին իրարմէ : Ա՛ղբերնին բաւական են և հաւասար , ճերմակը փայլուն և անխուռն , ու սևը կամ մէնագոյնը խիտ և նմանապէս փայլուն :

Կարկին . բեղկել : — Յատակաւէն . չեղիւ : — Ազդր . պոչ . գալլ : — Վատակ . ոտքը :

Ա՛նանկ մեծ է աս կենդանիին զեղեցկութիւնը՝ որ կըթըւի թէ բնութիւնը մարդուս բերկրութիւն շնորհելու համար ան գոյները զարդարած է : և մեր ծառայութեանը տակը առնելու համար կազմած է անիկա : Ա՛յց սակայն կերևայ որ մինչև հիմայ ծառայութեան տակ մտնելը արհամարհեց ան , ու ոչ բռնութիւնը և ոչ քաղցրութիւնը կրցաւ ձգել տալ անոր իր բնիկ ազատութիւնը և կատաղութիւնը : Ա՛յց գուցէ կարելի է որ աս իր վայրենի բնութիւնը ժամանակով յաղթըվի . և հաւանականապար ձին ու էշն ալ անմարդաբնակ անտառներուն մէջէն իրենց առջի բռնըված տեղը նոյն օրինակ յամառ՝ կատաղի և և անսաստ էին : Պիւֆֆոն բնաբանը կըսէ թէ , ան ցիւրը՝ որուն ստորագրութիւնը ինքը ըրաւ , բնաւ բոլորովին հնար չէր կառավարել , թէպէտ և շատ չանք եղաւ անիկա ընտանի ընելու : Ի՛րաւ միշտ իր վրան կը հեծնային , բայց անանկ զգուշութիւններ բանեցունելով առաջուց՝ որ յայտնապէս իր կատաղութիւնը կըցուցընէր . ինչու որ երբոր մէկը անոր վրայ պիտի հեծնար , երկու հոգի միշտ սանձը բռնելու էին . և անոնք ալ կըջանար կից նետել երբ կիմանար որ մէկը իրեն կըմօտեկնար : Ա՛իմայ Ա՛նգղիայի մէջ մէկ հատ մը կայ՝ որ առջինէն էվելի անսաստ է . և իր պահապանը երբոր մէկուն յուսընելու ըլլայ ան , միշտ առաջուց կիմայունէ տես եկողներուն անոր անսաստելի բնութիւնը : Ա՛ն հեղինակը կըսէ թէ , երբոր ես իրեն մօտենալ կուզէի բոլորովին ահաբեկած երևցաւ , և կից նետու կըպատրաստըվէրկոր . անանկ վայրենի երևալով՝ որպէս թէ նոր բռնըվեր էր , թէպէտ և շատ պըտիկուց բռնըված և խիստ քաղցրութեամբ իր հետը վարված էր : Ա՛յս սակայն հաւանական է որ աս կենդանին ատենով և անդադար չանքով կառավարութեան տակ կառնըվի : Որովհետև կազմըվածքը ձիու կընմանի , անտարակոյս բնութիւնն ալ անոր նմանութիւն ունի . և միայն ճարտարամիտ և հանճարեղ ազգի մը չանքերուն կարօտ է՝ որ մեր ընտանի կենդանիներուն հետը խառնըվի : Ա՛իմայ

Յամառ . ընտրված : — Ա՛նձ . կմ :

չենք գիտեր մենք թէ առաջ ինչ նեղութիւններ և վտանգներ քաշվեր են ձիերը իրենց վայրենի կատաղութենէն դարձնելու համար · անշուշտ ասոնք նմանապէս հակառակեր են , բայց ձեռնարկութիւնը և գժուարութիւնը յանձն առնող մարդիկ իրենց դէմը ելլալով իրենց բնութիւնը վերջապէս յաղթըվեր է , և իրենց ազատութիւնը նըւաճեր է : Այլ սակայն ցիւրին գէմ ասանկ ջանք մը եղած չէ · ցիւրը ան երկիրներուն մէջ կըբնակի , որուն բնակիչները անասուններէն միայն քիչ մը տարբերութիւն ունին : Ընկոլաի և Վաֆրասանի բնակիչները ուրիշ գաղափար մը չունին ձիուն օգտակար ըլլալուն վրայ , հապա միայն կըկարծեն թէ լաւ կերակուր կըլլայ անոնց · ոչ Ընթաբիայի ձիուն գեղեցիկ կազմութիւնը և ոչ ցիւրին գեղեցիկ գոյները բնաւ կրգրգռեն ան ժողովուրդը՝ որոնք միայն ասնոնցմէ որչափ միս ելլալը կրխորհին և ոչ ուրիշ բան : Աւստրասիոյ պատճառաւն է որ ցիւրը մինչև հիմայ վայրենի մնաց · քանզի անանկ երկրի մը մէջ կըբնակի ուր բնաւ շարունակ ջանք մը չեղաւ անիկա նուաճելու : Մինչև հիմայ եղած ջանքերուն բոլորը եվելօք իր կեանքը կարձելու համար էր՝ քան թէ իր ազատութիւնը իշխանութեան տակ բերելու համար : Ընանկով կենդանին շատոնց սորվեցաւ մարդը իր կեանքին թշնամին համարել · և զարմանալու չէ որ այսչափ հակառակ կեցաւ հնազանդութիւն ընելու , որովհետև այսչափ քիչ անգամ ողորմութիւն գտաւ մարդէն : Ամբողջ կեանքի մէջ մէկ կերպ մը գիտութիւն կայ , որ կերևայ թէ բոլորն ալ իրենց թշնամիները կատարելապէս կըճանչնան և կրփախչին անոնցմէ : Ընդհանուր վրայ շատ անգամ զարմանալով մտիրտացեր եմ ես : Արաբ է որ բնական ազդեցութիւնը կրնայ եղջերուին սորվեցունել առիւծէն փախչիլ · կամ մուկին կատուէն հեռու կենալ · բայց ինչ ըսկզբունք է ան որ կրսորվեցունէ շունին իրեն որսորդէն փախչիլ ուր որ տեսնայ նէ ան : Չինաստանի մէջ ուր որ շունները մեռցունելը և անոնք եփելը արհեստ մը եղած է , երբոր շունի որսորդներէն մեկը դուրս ժուռ գայ , գեղին կամ փողոցին բոլոր շուները անոր հետևէն կիյնան : Այս ասգան նիս դժուարաւ կըհաւտայի , բայց քանի մը անգամ իմ աչքովս տեսայ մերկ կրկին մէջը : Մէկ մարդ մը տեսայ որ սովորութիւն ըրեր էր շուները գողնալ և մեռցունել իրենց մորթին համար · փողոցին համարձակ շուները շարունակ հաչելով մինչև իրեք կամ չորս փողոց աս մարդուն հետևէն կըհալածէինկոր զինքը · բայց տկար և վախկոտ շուները իրմէն կրսիրախչէին : Այս կենդանիները ինծոր իրենց թշնամին կըճանչնան և անիկա կրհալածէինկոր գիտեմ որ չի հասկըցվիր , բայց իրօք ասանկ է : Այս գիտութիւնը ոչ թէ միայն շուները ունին , հապա շատ ուրիշներն ալ , թէպէտ դուցէ շունին աստիճանէն ալ վար ըլլան անոնք : Խիստ հաւանական է որ ըստ մասին ասիկա եղած ըլլայ պատճառը որ ցիւրը մինչև հիմայ իր վայրենի բնութեանը մէջ պահեց , և կարելի է թէ անանկ պիտի մնայ , մինչև որ եվելօք քաղցրութեամբ վարվելով իր հետը իրեն եւս էն իսկողներուն հետը ինքը հաշտըվի :

Այս սակայն խիստ հաւանական է որ ասկէ եւս աս կենդանիները պիտի ընտանեանան և մեզի ծառայելու պիտի յարմարին , որովհետև Ամերիկայի ասանկ ըսված տեղը հիմայ եվելօք քաղաքավարեալ ժողովուրդ մը կըբնակիկոր՝ ուր որ աս կենդանին գըլխաւորաբար կըգտնըվի : Այս կենդանին մերուրիշ ընտանի կենդանիներուն մէջը առնել ուզելնիս չէ թէ միայն իր գեղեցկութեանը համար է , հապա որ իր արագընթացութիւնը բոլոր ուրիշներէն եվելի է · այնանկ որ ցիւրին արագընթացութիւնը Ընպանիացոց և փօրթուկալներուն մէջը առակ մը եղած է : Ասա իր սրունքներուն վրայ ձիէն աղեկ կրկանգնի , և ասանկ՝ ձիէն եվելի ուժով է : Աստի թէ որ աղեկ խնամք տանելով իր սերունդը յառաջացունենք մէջերնիս , հաւանականաբար ատենին ձիուն պէս մեծ՝ արագընթաց և ուժեղ՝ բայց անկից շատ գեղեցիկ կենդանի մը պիտի ունենանք :

Այս կենդանին՝ որ թէպէտ Եւրոպայի Ասիայի և Ամերիկայի մէջ չի գտնըվիր , բայց շատ դիւրութեամբ կրկերակրըվի : Ան՝ որ քանի մը տարի առաջ Ընգղնա տարվեցաւ , գրեթէ ինչ որ գտնար նէ կուտէր ·

զոր օրինակ հաց, միս, ձխախոտ, և այլն։ Ան որ հիմայ Անգղէայի մէջ է, միայն յարդ կուտէկոր։ Ձիուը ինչպէս որ իր կազմուածքովը ձիուն և էշուն մօտ նմանութիւն ունի, ասանկ անոնց պէս հաւանականապէս տարին անգամ մը կը ծնանի։ Իր ձայնը ոչ ձիուն ձայնին կը նմանի և ոչ էշուն, հապա էվէլօք կրնծոեռնայ մեծ շունի մը խառնած ձայն հաչելուն։

Այս կենդանիները շատ անգամ Ուրեեան Թագաւորներուն ընծայ կը խըրկըվին։ Պաղավիայի կառավարներուն մէկը Ռեհաբոնէ Թագաւորին ցիւ մը ընծայ ըլլաւ, որ Ափրիկէէն խրկըվեր էր իրեն. և վոխարէնը վաթսուն հազար Թալէռի ընծայ ընդունեց անկից։

Ա Ե Ղ։

Ա Եղքը մէկ ջրհեղեղ մըն է՝ որ Նոյին ջրհեղեղէն էվելն տարածեցաւ, անկից երկան տևեց, և անկից էվելն իր ապականացու կարողութեանը յայտնի նշանները ձգեց։ Նոյին ջրհեղեղը միայն մէկ գարի մը մարդիկը կորնչուց, բայց աս ջրհեղեղն ո՛րչափ գարի մարդիկ կորսընցունելը աշխարհիս վերջը միայն պիտի իմացվի։ Ան ջրհեղեղը միայն մարմինները կորսընցուց, ասիկա մարդոց հոգիները։ Ա Եղքը մէկ կրակ մըն է՝ որ աստեն աստեն երևելի քաղաքներու մէջ էրած անհամար տուներն էվելն տուները մխիլը գարձուց։ Ա Եղքը սով մըն է՝ որ հին և նոր աստեներու սովերէն էվելն մարդիկ կորսընցուց. պատերազմ մըն է որ Ադեմի գրախտին մէջը սկըսված Քրիստոսութենէն մինչև հիմայ խաղաղութիւն չի գտաւ. գիշերը պըտըտող և ցորեկը աւերմունք գործող ժանտախտ մըն է. մրրիկ մը՝ փոթորիկ մը՝ ալեկոծութիւն մը՝ երկրաշարժութիւն մըն է, որ ծովին ու ցամաքի վրայ եղածներէն էվելն աւերմունք գործեց. բորոտութենէն էվելն տարափոխիկ ախտ մըն է, և Նգիպտոսի պատուհասներէն զարհուրելի պատուհաս մըն է։ Ոոլոր մարդոց և հրեշտակներուն ուժը բաւական չէ աս համատարած չարին յաղթել։ Մի միայն մեր յոյսը խաչեալ Քրիստոսի վրայ է, և մեր օգնութիւնը անկից է։

Ա Ղ Ա Ղ Ա Կ Ի Ն Պ Ա Տ Ո Ի Ն։

Ա՛ինչափ տակաւ այնչափ բարակ է մարդուս կեանքին թելը, որ չէ թէ միայն փոթորիկով՝ հապա հեզիկ հովով մըն ալ կըկտրի։ Խիստ հասարակ պատահմունքները որոնցմէ վտանգ մը չենք յուսար, կրնան մեր կործանմանը պէնքեր ընել. և մինչև անգամ մեր բարիքները կրնան մեզ ըսպաննել։ Ա՛եր ծծած օդը կրնայ մեզի թոյն ընել, և կերած կերակուրնիս մահուան առաջնորդ։ Նէ որովհետև այսչափ ենթակայ ենք աս երկրաւոր բնակարաններնուս զատվելու, ուրեմն մենք մեզ օրական վարձքով բռնըված ծառաներու տեղ դնենք, և մեկ խօսքով փախչելու պատրաստ կենանք։

Ա Ր Ի Ս Տ Ո Գ Ո Ւ Ն Ե Ա Ն։

Ա՛ենրիկոս Գ. Վաղիայի Թագաւորը օր մը իր պալատականներէն մէկ քանիներուն հետը գեղի մը մօտը որ կայներ էր, աղքատ գեղացի մը քովէն անցած ատենը մինչև գետինը ծռեցաւ երկրպագութիւն ըրաւ իրեն։ Ա՛ագաւորը մեծ խոնարհութիւնով ան նոյն կերպովը գեղացիին բարեւը ընդունեց՝ մինչև գետինը խոնարհելով. ասոր վրայ զարմանալով իր պալատականներէն մէկը՝ համարձակեցաւ Թագաւորին յայտնել իր զարմանքը, և ինքնակալը գեղեցիկ պատասխան մը տըւաւ անոր թէ, "Ա՛ուզէիր որ քու Թագաւորդ քաղաքավարութեամբ յետնեալ գըտնըվի իր հպատակներուն ամէնէն մեկ աղքատին քովը"։

Մէկ մարդ մը օր մը իր ընչաքաղց բարեկամին քովը գնաց ու ասանկ սկըսեց իր հնտը խօսիլ. "Ա՛արեկամ, ես աս օրերս ճամբորդութիւն ընելու վրայ եմ. քու մտադիր ինծի տուր, և ես զգուշութեամբ պիտի պահեմ անիկա. և երբոր անոր վրայ նայիմ՝ քեզ իմ միտքս պիտի բերեմ"։ Կրծծի մարդը պատասխան տըւաւ թէ, "Ա՛Ի՛ իմ սիրելի բարեկամս, թէ որ դուն իս յիշել կուզես, լաւագոյն կընես որ քու մտադիր վրայ նայիս, և անոնք միտդ պիտի բերես թէ դուն մտանին ինծմէ ուզեցիր, ու ես ան քեզի չի տըւի"։

Հ Ա Ծ Ո Ւ Հ Ի Մ Ա Ճ Լ։

Ա՛ատաղձագործին ածիլը սունկին ածելուն չի նմանիր, հապա կաղնիին, որ կամաց կամաց բայց շատ կապրի։ Հ Ա՛ատ արև կրտեսնայ, շատ անձրև կուտէ, շատ ձուներ կուգան իր գլխուն մինչև որ կատարելութեան հասնի. և թէպէտ ձմեռը մեռած կերևայ, բայց իր արմատը զօրութիւն առնելու վրայ է անատնը։

Յարդ. սոխան։

Սունկ. հանկարծ։ — Կաղնի. հըշի ապառաժը։ — Պատատական. ապրայլը։

Հայոց պատմութեան վերայ առթիւ Ներկայ Հայոց։

Այսօրուայ Հնդկաստանի դէպքերուն նահանգներուն մէկին է։ Այս նահանգին մէջը մանաւանդ ժողովուրդ մը կայ Ծուկ կոչուած, որ դրեթէ բոլորովին ասպատակութիւնով եւ սպանութիւն ընելով կապրին։ Այս հետեւեալ պատմութիւնը Ծուկերուն վերայով՝ Հնդկաստանի մէջ Ընդհանրապէս կառավարութիւնը կոզմանէ շինուած է. քանզի ասոնցմէ շատերը ան նոյն կառավարութիւնը բռնեց, եւ դատաստանով քննեց ու դատապարտեց անոնք, ու հիմայ կըզուսպվին թէ օրէ օր քիչնալու վերայ են։

Ծուկերը կերեւայ թէ իրենց անունը ընդունեցին կողոպտնելու համար միտքերնին դրած մարդիկը խաբելով որսալնուն համար. քանզի որ անոնք իրենց հետը ընկերանալու հրաւիրելով, եւ ինքզինքնին հաւատարիմ ցուցընելով անոնց, խեղդամահ կընեն ան անկասկած մարդիկը։ Ծուկերուն ասոր պատճառը կերպով մը կայ, ուր որ Ծուկերը շատ զոհեր կըխլեն. եւ ան տանջարին ու անոր սեղանին սպասաւորող քահանաները բոլորովին իրենց ընկերութենէն են։ Պօլանի՝ կըսեն թէ, անգամ մը միտքը հաստատեր է որ բոլոր մարդկային սեռը բնաջինջ ընէ, եւ բան մը աշակերտներէն՝ ի զատ բոլորը ոչնչով զոհ ըրեր է։ Հայց շատ աքանչելի բան մը տեսեր է որ՝ արտաքսուած Օձրութեան միջնորդութիւնով, երբոր մարդու արուն կըթափվի եղեր, անմիջապէս մեկ նոր էակ մը կըզոյանայ եղեր իրեն պատճառած պակասութիւնը լեցնելու համար. ուստի մարդակերպ արձան մը շինելով կենդանի շունչ տպաւորեր է անոր, եւ իր աշակերտները մեկտեղ հաւքելով սպանութեան արհեստը սորվեցուցեր է անոնց, Թաշկինակով մը խեղդելով ան իր շինած կենդանի արձանը առանց արուն թափելու։ Ընտրուածները հին աս ձեռքան յաջող գտեր է, եւ իր աշակերտներուն կամ պաշտօնեաներուն տպերպ կըլլեր է որ բոլոր ձեռքերնին կնկածները խեղդեն, խոստանալով՝ որ ինքը հոգ պիտի տանի անոնց սպանուած մնացիններուն, ան զոհերուն ստացուածքը իրեն հետեւողներուն պիտի տրվի, եւ ինքը նեղկայ եւ վերակացու նեւին ձամբու վերայ մեռած մարմին մը չեն ձգեր, թէ որ արգելք մը չունենան։

Առանց բուռն մարդասպանութեան սովորութիւնին սկիզբը գտնալը քիչ մը դժուարին գործ է։ Ինչու որ բուն Ծուկերուն հաստատին հաւատացվի նէ՝ շատ հին սովորութիւն եղած պիտի ըլլայ, և իրենք կըկեղծաւորին թէ աս օրէնքը աշխարհի ստեղծմանը հետ համահաւասար է։ Այս երկրին մէջը գտնըված ուրիշ շատ բարբարոսական սովորութիւններուն պէս՝ աս գործին վերայով եղած աւանդութիւններն ալ աւելորդապաշտ Հնդկաստանցիներուն աւտապէտ պատմութիւններովը խառն են. և Ծուկերը կուզեն ցուցընել՝ որ տարիէ տարի անհամար մարդաշղթեր պատարագ ընելով իրենց ձեռքովը, միայն իրենց պաշտած էաստուածին հրամանին կըհնազանդին, որուն ընդունելի պատարագ է կըսեն իրենց նուիրածը։ Իրենց պաշտած էաստուածը է՝ Քալի կամ Պէհանի էաստուածուհին, և Մէրզափուրի մօտը Լենդա Քուլ ըսված տեղը տաճար մը կայ, ուր որ Ծուկերը շատ զոհեր կըխլեն. և ան տաճարին ու անոր սեղանին սպասաւորող քահանաները բոլորովին իրենց ընկերութենէն են։ Պօլանի՝ կըսեն թէ, անգամ մը միտքը հաստատեր է որ բոլոր մարդկային սեռը բնաջինջ ընէ, և բան մը աշակերտներէն՝ ի զատ բոլորը ոչնչով զոհ ըրեր է։ Հայց շատ աքանչելի բան մը տեսեր է որ՝ արտաքսուած Օձրութեան միջնորդութիւնով, երբոր մարդու արուն կըթափվի եղեր, անմիջապէս մեկ նոր էակ մը կըզոյանայ եղեր իրեն պատճառած պակասութիւնը լեցնելու համար. ուստի մարդակերպ արձան մը շինելով կենդանի շունչ տպաւորեր է անոր, և իր աշակերտները մեկտեղ հաւքելով սպանութեան արհեստը սորվեցուցեր է անոնց, Թաշկինակով մը խեղդելով ան իր շինած կենդանի արձանը առանց արուն թափելու։ Ընտրուածները հին աս ձեռքան յաջող գտեր է, և իր աշակերտներուն կամ պաշտօնեաներուն տպերպ կըլլեր է որ բոլոր ձեռքերնին կնկածները խեղդեն, խոստանալով՝ որ ինքը հոգ պիտի տանի անոնց սպանուած մնացիններուն, ան զոհերուն ստացուածքը իրեն հետեւողներուն պիտի տրվի, և ինքը նեղկայ և վերակացու

Ծաշկինակ. Տաճարակ։

պիտի ըլլայ, և ասոր պիպուածներուն մէջը պիտի պահպանէ անոնք, անանկ որ մէկը կարող չըլլայ անոնց դէմ կենալու։

Անանկ մեր կարգը հասուտվեր է՝ կըսեն Ֆուկերը, և մենք առաջուց ամենևին չէինք հոգար մեր ձեռքովը ինկած մարմինները վլայ, հապա ուր որ կըխեղդէինք հոն կըձգէինք անոնք, մինչև որ մէկ մարդ մը բոլոր ուրիշներուն էվէլը հետաքնին՝ համարձակեցաւ հակել իր սպաննած մարմինին վլայ, յուսալով որ պիտի տեսնայ թէ ինչ կերպով պիտի ծածկըվի ան։ Ցաստուածոհին՝ որնոր ինքը կըպաշտեր, իր սովորութեանը պէս իջաւ մեռած մարմինը մէկ դի տանելու համար. բայց տեսնալով որ ան մարդը կայներ կըհակէրկոր մարմինին վլայ, հրաժարեցաւ իր դիտաւորութիւնը կատարելէն. և բարկութեամբ կանչելով մարդը՝ յանդիմանեց անիկա իր ըրած յանդգնութեանը համար, զըուցելով որ ալ չի կըբնար սպանված մարմիններուն պահպանութեանը վրայով իր ըրած խոստումնքը պահել. և որ՝ անկից ետքը իր ընկերները պարտին պահել իրենց սպաննած մարմինը՝ ինտոր որ կուզեն։

Անանկ կըսեն ծագեցաւ սպաննըված մարմինները թաղելու սովորութիւնը, որուն առանց փոխոխութիւն ընելու կըհետևին Ֆուկերը, և գլխաւորապէս ասոնք համանքիս ընծայելու է ան տալօրինակ կերպը՝ որով իրենց մարդախոշոշ անգթութիւնը անճանօթ մնայ. քանդի անանկ շըջահայեցութիւնով և ծածկաբար կըգործեն՝ և անանկ կարդ և կանոն ունին իրենց գործքերուն մէջ, որ գրեթէ անհնար բան է որ մեռնողը սպաննութիւն մը ընաւ իմանայ։

Որչափ որ անտեղի է նէ ասոնք նախընթաց պատմութիւնը, ասոնք ներգործութիւնը ունեցաւ Ֆուկերուն մոտքը վլայ, որ իրենց ըրած բարբարոսական գործքերուն վլայով խղճմտանքի կամ ապաշխարութեան գալէն բոլորովին հեռու պահէր անոնք. անանկ որ՝ համարձակութեամբ կըլսէին իրենց ըրած ղանդաղան և յաջորդական սպաննութիւնները, և հպարտութեամբ ու մեծաբանելով կըխոսին ան գործքերուն վլայ՝ որոնց մէջը ամեն մէկերնին գտնըվեցան, մանաւանդ թէ որ իրենց ըրած մարդասպանութիւնները կամ յափշտակած կողոպուտնին շատ ըլլայ։

Անոնք սովորաբար շատերը մէկ եղած 100էն մինչև 200 հոգի, երբեմն մէկ մարմին ձամբայ կելլան, և ամեն կերպ վարպետութիւնները կըգործածեն իրենց ստոյգ ինչ ըլլալը պահելու համար։ Մէ որ դէպ՝ի Հարաւ կերթանկոր, հարցունողին՝ պարապ մարդիկ ենք և պաշտօն մը կըփընտրենք կոր կըսեն, կամ կըկեղծաւորին թէ ան սահմանին մէջը մեր ձամբուն վրայի զօրքերուն դունդին պիտի երթանք հասնինք, որովհետև մենք ալ անոնցմէ ենք։ Այլ երբոր դէպ՝ի Հիւսիս ճամբորդութիւն կընեն, Պօմպէի մէջ Հնդկաստանցի զօրքեր ենք կրսեն, և հրաման առած Հնդկաստան կերթանկոր։ Իրենց խոսքերը միշտ բուն Ֆուկերէ չէ բաղկանար։ Ովորութիւն ունին անոնք անսական կամ ստակ խոստանալով խաբեութեամբ շատերը իրենց յարել, որոնք չգիտեն թէ ինչ գործի վրայ պիտի երթան՝ մինչև որ բանին ստուգութեանը տեղեակ ըլլան, անոնց ցանկութեանը զոհերուն խեղդամահ ըլլալը տեսնալով։ Ֆուկերը կըսեն թէ՝ ան նորեկները երբեմն անանկ սարսափեցան մարդասպանները տեսնալով, որ անմիջապէս փախան քովերնուն։ Ուրիշները էվելօք խոստանալով հեռանագործութիւն ընելու, չեն վախնար ան զարհուրելի մէջոցով վաստակ ընելու. և խոսքին մէջը միալով շատով կըսկըսին բուն իրենք օգնութիւն հանելու մարդասպանութեան գործին։

Իսկոտ էսպագործ Ֆուկերուն շատերը նոյն կարգին մէջէն ուրիշներուն որդեգիրներն են։ Երբոր սպաննութիւն մը կըգործեն՝ կանոն ունին քնաւ մէկուն կեանքին չի խնայել որ հոն ներկայ կըգտնըվին, թէ արու ըլլայ և թէ էգ, որնոր բաւական մեծ է միտքը պահելու և պատմելու ան գործը իր պատահանքովը։ Այլ երբոր անանկ փոքրիկ տղաք պատահին որոնք անհնար է թէ բանը երևան հանեն, ընդհանրապէս անոնց կենացը կըխնայեն, և իրենց որդեգիր ընելով կըմեծցունեն անոնք իրենց արհեստին և իրենցմէ մէկը ըլլալու համար։ Այս մարդիկը երբեմն կըլլայ որ իմանան թէ իրենց հայրը և մայրը սպաննողները ասոնք են՝ որոնց հետը մեծցան իրենց մանկութենէն։ Սակայն և այնպէս ան նոյն սարսափելի արհեստին մէջը յառաջ կերթան։

կարելի է յուսացվիլ թէ ան տեսակ մար֊զիկը որոնց սիրտերը քաղքովին խստացած են մարդկութեան ամէն լաւ զգացումներուն դէմ, խղճմտանքի խայթոցովը նեղութիւն մը չի պիտի զգան. բայց իրօք անանկ դէպի եղած են մնապաշտութեան՝ և այնչափ կա֊խարդական դուշակութիւններու կը հետեւին մարդասպանութիւն ըրած ատեննին, որչափ որ բան Ընդհատանոցումէ խիստ անվնաս֊ները իրենց ամէն օրուան հասարակ գործքե֊րուն մէջ ասանկ բաները կ՚ընեն։

Թուկերուն պաշտամունքին գլխաւոր նը֊շանը է Լօռի մը՝ այսինքն երկաթէ մուրճ մը։ Ասոր զանազան անուններ կուտան իրենք. ինչպէս՝ Նիշան, Վռաւէ, և Սահի։ Զմէն զունդելուն հետը Նիշան մը կը տարվի, որն որ իրօք իրենց դրօշակն է, և անիկա տա֊նողը մասնաւոր արտօնութիւններ ունի։ Ա՛մբոխդութեան ելլալէն առաջ զունդին մէջի գլխաւորները՝ որոնք Ա՛խոթոթ կը֊կոչվին, ժողով մը (արարողութիւն մը) կը֊կատարեն Նիշանին կամ մուրճին՝ որոնք ի֊րենց պաշտօնին արարողութեանը օրինակ է։ Ընդհատանոցոց սովորութեանը պէս ամենէ֊ցեղէ ծնած Ընդհատանոցի մուկ մը կը֊գործածեն շատ մը ժողի կամ կարկանդակ շինելու համար. ասոր կարկանդակները կը֊սրբագործվին կամ կօրհնվին կուռքին զոհ մը ընելով, և խումբին մէջը կրբաժ֊նվին։ Նիշանը կը լըսան և պէնճէին ըս֊ված նիւթը երեսով անոր մուխին կը բր֊նեն. և ետքը Նիշան պահողին ձեռքը կու֊տան, որ ասոր համար պահված կտոր մը լաթի վրայ կառնէ կընդունի անիկա։ Ասոր դուրս կը հանեն բայց դաշտերը՝ յու֊սալով որ մեկ հրաշք մը պիտի տեսնվի։ Ըստ Նիշանը մեկ յարմար տեղ մը կը հա֊տատեն դէպ ի ան կողմը ուր որ ընկերու֊թիւնը պիտի երթայ, և քանի մը հոգի ո֊րոշված են անոր վրայ հսկելու։ Կան մաս֊նաւոր թռչուններ և գազաններ՝ որոնց կը֊նային Թուկերը իրրև յայտնող գուշակու֊թեանց. և յատկապէս անոնց ձայները և շարժմունքը հիմայ կընկատեն։ Ըսոնք են՝ բուն, ձագարը, էշը, և այլն։ Թէ որ ա֊սոնցմէ մեկը կը կանչէ կամ անոնց աջ կող֊մէն կանցնի, աղէկ նշան կը համարին. բայց թէ որ ձախ կողմերնուն անցնի, անյաջող կ՚ըսեպեն, և միտքերնին կը դարձնեն։ Թուկերը մարդասպանութիւն ընելէն ա֊ռաջ սովորաբար բարեգուշակ նշանի մը կընային, և շատ անգամ իրենց դիտաւո֊րութիւնը անվերջապէս՝ գործ դնելէն ետ կը կենան չարագուշակ նշան մը տեսնալով. ինչպէս՝ թէ որ իրենց առջևէն ճամբանե֊նուն վրայէն մուկ անցնի, կամ վերը յիշ֊ված կենդանիներուն մեկը իրենց ձախ կող֊մէն ձայն հանէ։ Ուստի երբեմն Թուկերը ճամբորդներուն հետը քանի մը օր ընկերու֊թիւն ըրած կերթան բարեգուշակ նշան մը չի տեսնալնուն համար, թեպետ և անոնց հետը մեկ եղած վայրկեանէն միտքերնին դրին զոհել անոնք։ Նիշանը կամ գուշա֊կութիւնը Լօռէն կը կոչեն անոնք։

Երբոր սովորականէն էվելի չաջողակ ա֊ւազակութիւն մը ընեն՝ հասարակօրէն ժո֊ղա մը կը մատուցանեն Պօվանի չաստու֊ածուհիին՝ որ վերը յիշեցինք. և յաւիրջ֊տակված բաներուն մեկ մասը կընետեն ա֊նոր տաճարը խրկելու՝ որ Ինդդա Վռուլ է, իբրև մեկ նուէր մը չաստուածուհիին։ Թուկերը երբեմն Լօռիին կամ Նիշանին առջևը հաշտութեան պատարագներ ալ կընեն և զանազան արարողութիւններ կը֊կատարեն, թէ որ երկան առեն չափչա֊կութիւն ընել չի կարողանան և բան մը ձեռք չանցունեն նէ։

Թուկերուն ամէն խումբին մէջ մէկ քա֊նի Ա՛ֆմատարներ կը գտնվին, որոնք կե֊րևայ թէ չէ թէ իրենց հետևողներուն ընտ֊րութեամբը ան պատուաւոր աստիճանին հասած են, հասկա իրենց հարստութիւնովը և իւրաքանչիւրը իր դերին մէջը ունեցած զօրութիւնովը, որով կրկարողանան ան խումբը կազմելու։ Ա՛ֆմատարներուն վա֊տակը իրենց հետևողներուն ըրած վստա֊կէն էվելի է։ Ա՛ֆմատարը բոլոր արծաթ֊ստակէն և ուրիշ ապրանքներէն հարուրին վեցուկէս կամ եօթը իրեն կառնէ իբրև տասանորդ, ետքը միայն ածէն ալ հաւա֊սարապէս բաժին կընդունի խումբին մէջի ուրիշ Թուկերուն հետ։ Ամբոխ ատկի ձեռ֊քերնին անցնի՝ թէ ստակ կոխված ըլլայ և թէ չէ, մէջերնին բաժնելէն առաջ Ա՛ֆ֊

Աստղ. չէմիճ, ֆէլէնի։ — Պրօշակ. պայրաք։ — Ռազ. պայրաշ։ — Ա՛ագար. չոթալ։

կարելի է յուսացվիլ թէ ան տեսակ մար֊զիկը որոնց սիրտերը քաղքովին խստացած են մարդկութեան ամէն լաւ զգացումներուն դէմ, խղճմտանքի խայթոցովը նեղութիւն մը չի պիտի զգան. բայց իրօք անանկ դէպի եղած են մնապաշտութեան՝ և այնչափ կա֊խարդական դուշակութիւններու կը հետեւին մարդասպանութիւն ըրած ատեննին, որչափ որ բան Ընդհատանոցումէ խիստ անվնաս֊ները իրենց ամէն օրուան հասարակ գործքե֊րուն մէջ ասանկ բաները կ՚ընեն։

Թուկերուն պաշտամունքին գլխաւոր նը֊շանը է Լօռի մը՝ այսինքն երկաթէ մուրճ մը։ Ասոր զանազան անուններ կուտան իրենք. ինչպէս՝ Նիշան, Վռաւէ, և Սահի։ Զմէն զունդելուն հետը Նիշան մը կը տարվի, որն որ իրօք իրենց դրօշակն է, և անիկա տա֊նողը մասնաւոր արտօնութիւններ ունի։ Ա՛մբոխդութեան ելլալէն առաջ զունդին մէջի գլխաւորները՝ որոնք Ա՛խոթոթ կը֊կոչվին, ժողով մը (արարողութիւն մը) կը֊կատարեն Նիշանին կամ մուրճին՝ որոնք ի֊րենց պաշտօնին արարողութեանը օրինակ է։ Ընդհատանոցոց սովորութեանը պէս ամենէ֊ցեղէ ծնած Ընդհատանոցի մուկ մը կը֊գործածեն շատ մը ժողի կամ կարկանդակ շինելու համար. ասոր կարկանդակները կը֊սրբագործվին կամ կօրհնվին կուռքին զոհ մը ընելով, և խումբին մէջը կրբաժ֊նվին։ Նիշանը կը լըսան և պէնճէին ըս֊ված նիւթը երեսով անոր մուխին կը բր֊նեն. և ետքը Նիշան պահողին ձեռքը կու֊տան, որ ասոր համար պահված կտոր մը լաթի վրայ կառնէ կընդունի անիկա։ Ասոր դուրս կը հանեն բայց դաշտերը՝ յու֊սալով որ մեկ հրաշք մը պիտի տեսնվի։ Ըստ Նիշանը մեկ յարմար տեղ մը կը հա֊տատեն դէպ ի ան կողմը ուր որ ընկերու֊թիւնը պիտի երթայ, և քանի մը հոգի ո֊րոշված են անոր վրայ հսկելու։ Կան մաս֊նաւոր թռչուններ և գազաններ՝ որոնց կը֊նային Թուկերը իրրև յայտնող գուշակու֊թեանց. և յատկապէս անոնց ձայները և շարժմունքը հիմայ կընկատեն։ Ըսոնք են՝ բուն, ձագարը, էշը, և այլն։ Թէ որ ա֊սոնցմէ մեկը կը կանչէ կամ անոնց աջ կող֊մէն կանցնի, աղէկ նշան կը համարին. բայց թէ որ ձախ կողմերնուն անցնի, անյաջող կ՚ըսեպեն, և միտքերնին կը դարձնեն։ Թուկերը մարդասպանութիւն ընելէն ա֊ռաջ սովորաբար բարեգուշակ նշանի մը կընային, և շատ անգամ իրենց դիտաւո֊րութիւնը անվերջապէս՝ գործ դնելէն ետ կը կենան չարագուշակ նշան մը տեսնալով. ինչպէս՝ թէ որ իրենց առջևէն ճամբանե֊նուն վրայէն մուկ անցնի, կամ վերը յիշ֊ված կենդանիներուն մեկը իրենց ձախ կող֊մէն ձայն հանէ։ Ուստի երբեմն Թուկերը ճամբորդներուն հետը քանի մը օր ընկերու֊թիւն ըրած կերթան բարեգուշակ նշան մը չի տեսնալնուն համար, թեպետ և անոնց հետը մեկ եղած վայրկեանէն միտքերնին դրին զոհել անոնք։ Նիշանը կամ գուշա֊կութիւնը Լօռէն կը կոչեն անոնք։

Երբոր սովորականէն էվելի չաջողակ ա֊ւազակութիւն մը ընեն՝ հասարակօրէն ժո֊ղա մը կը մատուցանեն Պօվանի չաստու֊ածուհիին՝ որ վերը յիշեցինք. և յաւիրջ֊տակված բաներուն մեկ մասը կընետեն ա֊նոր տաճարը խրկելու՝ որ Ինդդա Վռուլ է, իբրև մեկ նուէր մը չաստուածուհիին։ Թուկերը երբեմն Լօռիին կամ Նիշանին առջևը հաշտութեան պատարագներ ալ կընեն և զանազան արարողութիւններ կը֊կատարեն, թէ որ երկան առեն չափչա֊կութիւն ընել չի կարողանան և բան մը ձեռք չանցունեն նէ։

Թուկերուն ամէն խումբին մէջ մէկ քա֊նի Ա՛ֆմատարներ կը գտնվին, որոնք կե֊րևայ թէ չէ թէ իրենց հետևողներուն ընտ֊րութեամբը ան պատուաւոր աստիճանին հասած են, հասկա իրենց հարստութիւնովը և իւրաքանչիւրը իր դերին մէջը ունեցած զօրութիւնովը, որով կրկարողանան ան խումբը կազմելու։ Ա՛ֆմատարներուն վա֊տակը իրենց հետևողներուն ըրած վստա֊կէն էվելի է։ Ա՛ֆմատարը բոլոր արծաթ֊ստակէն և ուրիշ ապրանքներէն հարուրին վեցուկէս կամ եօթը իրեն կառնէ իբրև տասանորդ, ետքը միայն ածէն ալ հաւա֊սարապէս բաժին կընդունի խումբին մէջի ուրիշ Թուկերուն հետ։ Ամբոխ ատկի ձեռ֊քերնին անցնի՝ թէ ստակ կոխված ըլլայ և թէ չէ, մէջերնին բաժնելէն առաջ Ա՛ֆ֊

մասարը տանին մէկը կառնէ, և բոլոր մարգըլիանելին՝ չլեզուն ոակհուռ հանդերձներին՝ արոյր և պղինձ առաններին ալ տասանորդ կընդունի: Երբոր փուճա կատարվելու ըլլայ՝ Ա՛էմասարը վարդապետի պաշտօն ունի արարողութիւններուն մէջ, և իւրաքանչիւր մարդասպանութեան մէջ առնն մէկ Թաւուիկ կատարելու մասնաւոր պաշտօնը ինքը կորոշէ: Այս պաշտօնները իւրաքանչիւրը իրենց կարգաբը կըկատարեն, և մէջերնին եղած առ կարգին և կանոնին չատաչ կուգայ իրենց անհամեմատ չաջողութիւնը գործքերնուն մէջը:

Ա՛էմասարին եաքը առնէն մեծ մարդը Պո-Ըօ-Ըը կամ խեղդողն է. որուն պաշտօնը Թաշկինակը կրնէ է, որով Թաւուիկերը սովորաբար իրենց մարդասրոհը կըսպաննեն: Այս գործիքը միայն բարակ և դիմացկուն բամպակէ լաթի կտոր մըն է կանգուն ու կէս երկան: Մէկ ծայրը կապ մը շինած է. և լաթը Թէթև մը ոլըրած ու պատրաստած գործածվելու համար, անկա կըբռնէն ծայրը պահված է: Ընտարակոյս բոլոր Թաւուիկերն ալ ազէկ վարժըված են Թաշկինակը գործածելու, որնոր Ո՜ա-ֆէ կամ Փա-կը կըկոչվի. բայց իրենց պատմութեանը նայելով՝ երբոր մեծ խումբ մը հաւաքվի, միայն մասնաւոր անձինք Թոյլատուութիւն ունին խեղդողի պաշտօնը կատարել:

Խումբին մէջը առնէն քաջ և ճարպիկ մարդիկները ՊուԹօԹներն են. և առնք մինչև որ զանազան և ծանր արարողութիւններ չի կատարեն նէ, Թաշկինակը կրելու արտօնութիւն չեն ունենար. ասկից ՚ի զատ բարեզուշակ նշան մըն ալ պէտք է ըլլայ որ Թաշկինակը մէկու մը տան: Ծներ և փորձառու Թաւուիկերը Ա՜-ըա- Պ՝ կըկոչվին. և պզտիկները անոնց ոգտաւորութիւն կընեն՝ անոնց Ը՜-ռա-ներբը ծխախոտերը պատրաստելով՝ մարմինները շփելով՝ և ուրիշ պաշտօններ կատարելով՝ որ մեծ առաքինութիւն կրսեպհեն իրենց: Ասոնք կամայ կամայ սպանութեան արհեստին առնն զաղտնի բաները կըսորվին, և Թէ որ զբաղումը քաջ մարդիկ երևան ՊուԹօԹ կըլլան:

Թաւուիկերը կըպատմեն Թէ, իրենցմէ մէկը մինակ գտնըվի և առաջուց բնաւ մէկը ըսպասած չըլլայ նէ, մինչև որ բարեզուշակ նշան մը չի տեսնայ՝ չի համարձակիր Թաշկինակը գործածել: Թաշկինակին վերաբերեալ արարողութիւնները ըստ մեծի մասին Նիշանը հանելու արարողութիւններուն հետնոյն են, բրինձով՝ քօքօռէ և ուրիշ առնց նման քանի մը բաներով պատարագ մը ընելով, և այլն:

Երբոր մարդասպանութիւն մը պիտի ըլլայ, ՊուԹօԹը սովորաբար ան մարդուն հաւէն կերթայ՝ որնոր Ա՛էմասարը իրեն հրաման տրաւ խեղդելու. և առաջուց մէջերնին սահմանված նշանը տրված ատեն՝ Թաշկինակը կառնէ՝ կապած ծայրը ձախ ձեռքը կըբռնէ՝ և միւս ծայրը աջ ձեռքը կէս կանգուն չափ բարձր՝ և անոնի կերպով խեղդելու անձին գլուխը կանցունէ անիկա, և ուժով մը սկսելով մարդը գետինը կիյնայ. անանկ վարպետութիւնով առիկա կըկատարվի՝ որ ինչպէս Թաւուիկերը շատ անգամ կըպատմեն, նկնող մարդուն մարմինը դեռ չի հասած աչքերը դուրս կըցցվին, և շունչը կըկտրի: Թէ որ խեղդելու անձը ուժով ապտակաշարժ մէկը ըլլայ՝ կամ ՊուԹօԹը համբակ ըլլայ, ուրիշ Թաւուկ մը կըբռնէ Թաշկինակին ծայրը: Այս արհեստին մէջը անատունը կատարեալ վարպետ կըսեպվին, երբոր քանի մը հոգի մէկտեղ կըխեղդեն, առանց ժամանակ տալու մէկուն որ ձայն մը հանէ, կամ իր ընկերներուն սոսկալի վիճակը իմանայ:

Վաչաձեպ պատերհութիւններ կուտան ՊուԹօԹներուն սպանութեան արհեստին մէջը իրենց առջի փորձը ընելու համար: Օրը օրինակ երբոր մինակ մէկ ճամբորդ մը պատահի՝ իրենց համբաւներէն մէկը կըպատրաստվի իր վարպետութիւնը փորձելու համար. խումբը ճամբորդին հետ մէկտեղ գիշերը ճամբայ կելլայ. և առնե մը եաև ամենը մէկէն քիչ մը կըկենան ծուխբաշելու կամ ջուր խմելու պատճառով: Երբոր առ գիտութիւնամբս նատած են՝ Ա՛էմասարը կըհարցունէ Թէ ժամը քանին է. Թաւուկերն ալ անմիջապէս վեր առտեղրուն կընային ժամանակը ստուգելու համար:

Ընդոյր. Բերելնաճ: — Պղինձ. պոեըը: — Ծխախոտ. Ըն-Ըն-Ա չ-պո-ըը:

Ժամաւակ. ատէմի:

Ասիկա է իրենց առաջուց սահմանած նշանը, և համբակ Պուքօքը անվի ջապէս կը պատրաստուի, և անկասկած ճամբորդը բոլոր ուրիշներուն հետը անոնց պէս դէպ ’ի վեր երկինքը նայելուն՝ իր վիզը յարմար դիրքի մը մէջ կը մնայ պատրաստուած Թաշկինակին համար, և դիւրին որս մը կըլլայ ան մարդասպանին։ Պուքօքը իր ըրած առին մէկ սպանութեանը համար յանկասէս ուխտը Աննա կընդունի՝ որ Հնդկաստանի սուակ է. և թէ որ կողոպտուած բանը շատ է նէ հասարակ քաժինէն դուրս քանի մը բան էվէլ կը տրուին իրեն։

Սպանութենէն մարդկութիւնը թուկերը իրենց մէջը զանազան անուններ կուտան։ Յիւնական աղազատ՝ մէկ ճամբորդ մը՝ որ իր հետը շատ առատութիւնք ունի, Անոթ-ոքկօչէի. և մարդասիրները ընդհանրապէս յոյժ կը կրկոչեն։

Ան եղեւնաւոր մարդասպանութիւնը կատարող Պուքօքին օգնելու համար յատկապէս ուրիշ թուկ մը որոշուած է՝ որ Յոյս-ոքէ կըկոչուի. ասոր գործը է՝ թէ որ սպանութենէն անձը հետևակ ըլլայ թևերնին բռնել՝ ու թէ որ ձիաւոր՝ մէկ սրունքէն բռնել ու գետինը գլորել անիկա։ Իւրաքանչիւր ճամբորդին մէկ Սուսուռալ մը կըխրկուի. և անիկա ճամբորդին մօտը յարմար տեղ մը կըկենայ՝ որ պէտք եղած ատենը պատրաստ գտնուի։

Ձիաւոր ճամբորդներուն համար երրորդ թուկ մըն ալ որոշուած է Պլէյկօ-քա անունով։ Ասոր գործը է ձիուն երանակը բռնել և սպանութեան նշանը տրուածին պէս արձակել ձին յատակ երթալէն։

Պետ շօթ-Նովէլ։

Սկզբնաւորութեան նորոգութիւն։

Նաւաղ ութեան որ ատեն սկզբնաւորելը յայտնի բան չէ. յունիք պատմութիւնը մը որ կուգայնէ մեզ թէ Նոյին ժամանակէն առաջ նաւաղութիւնը սկսեր էր։ Բայց սակայն անկարելի բան չէ թէ ջրհեղեղէն առաջ մարդիկ փորը ’ի շատէ ծանօթութիւն ունէին անոր։ Իրաւունք ունինք կարծելու՝ թէ տասնըվեց դարի չափ ժամանակը առանց դիւտերու և արհեստներու ամուլ մը նայած չըլլայ, որտեղ մարդոց կեանքն ալ այնչափ երկար էր։ Բայց աս ինծմէ որ ըլլայ՝ Նոյն տապանին շինվելէն առաջ նաւարհեստութեան կամ առուտուրի վրայով պատմութիւն մը չի կայ։ Սուրբ Գիրքը մեզ կըտեղեկացունէ՝ թէ Նոյ յատկապէս Աստուծմէ տրվեցաւ ան ահագին տապանը ինծոր շինելը։ Անիկա անտարակոյս հարկաւոր պիտի ըլլար թէ ինքը առաջուց նաւաշինութեան արհեստին տեղեակ ըլլար թէ չըլլար։ Հատարակ նաւաշինութեան վախճանին այնչափ տարբեր վախճան մը հայմար մէկ շինք մը կայնեցունելու՝ որչափ ընդհանուր գիտութիւն որ ունենար ան արհեստին վրայով, համեմատաբար խիստ քիչ օգուտ պիտի ընէր իրեն։ Տապանին չափը և անոտարակոյս իր առաջուց տեսած կամ գիտցած նաւերուն չափէն շատ մեծ էր։

Անանկ պատկառելի Նոյին եռքը յառաջ եկած ժողովրդոյը վիճակին ալ հարկաւոր էր իրենց նախնիքներէն երթալ ճարտարութիւն ունենալ նաւաշինութեան վրայով, որոնք թըւով քիչ էին՝ ծովերբեայ սահմաններէն հեռու էին, և անանկ երկրի մը մէջ կըբնակէին որ իրենց ապրուստին հարկաւորները և անկից ալ էվէլն բաներ իրենց կուտար, ու աշխարհս անպարման և անպուծ իրենց առջևն էր։ Նաւարկութիւնը յառաջացունելու պէտքաւոր պատճառները էին՝ ուրիշ ժողովրդոց հետ առուտուր ընելու բաղձանքը և նորանոր բաներ գտնելու փափաքը։ Սակաւամարդ աշխարհին մէջը մէկը չի կար որուն հետը Նոյին սերունդները կարենային առուտուր ընել. և իրենց բոլորտիքը եղած սահմանները տակաւին այնչափ քիչ քննըված վնտռված էին՝ որ ծովերուն անդի կողմերը երթալ հարատութիւն պիտի չունարուէր։ Ընկից է որ ջրհեղեղէն շատ դարեր եռքը առուտուրի և նորանոր բաներ գտնելու պատմութիւններ կըգտանենք։

Ջրհեղեղէն եռքը խիստ կանուխ հաստատած երկիրներուն կարգը էին՝ հնաւանական Եգիպտոսը և Յունաստանը։ Այս երկիրներուն մօտաւորութիւնը ան սահմաններուն հետ ուրկից որ առջի ճամբոր-

---

Սրունք. պոճագ։ — Հրաժանակ. ի-լոյս։ — Նաւաղութիւն. կնճռ ելք։

դուքիւնները եղած պիտի ըլլայ, իրենց գետնին արգաւանդութիւնը, իրենց կլիմայինն առողջարար օդը և իրենց պատմութեան ընդունելի հնութիւնը ամենը մեկէն աս կարծիքը կը հաստատեն։ Այլ Յունաստանի վրայով ստոյգ պատմութիւնները չունինք որ Վրիստոսէն 1600 տարիէն էվելի հին ըլլան. և Թեպէտ Նգիպտոսի հաստատութիւնը կարելի է թէ Յունաստանինէն հին ըլլայ, բայց ան ալ չը կրնար հեղեղէն խել մը առեն հաքը եղած պիտի ըլլայ։ Ասանդուքիւնը կը հաստատե թէ առաջին բնակութիւնը Նգիպտոսի մէջ Միսրայիմ կամ Միսրեմ Վամին թոռը հաստատեց Ջրը հեղեղէն 160 տարի հաքը։

Հաւանականաբար մարդկային ազգի առջի ձամբորդութիւնները ցամաքէն էին. քանզի ոչ միայն Ովկիանոսը, հապա մինչև անգամ ծովի մը քիչ մը լանկիկ նեղուցը բաւական վախ պիտի տար չի սովրած ձամբորդին, և չի պիտի համարձակեցուներ առնիկա առանկ վտանգաւոր ձամբայ մը բռնել։ Միսրայիմին Նգիպտոս տարած ժողովուրդը հաւանականաբար էվելօք ընտրեց Սուէզի ցամաքակէրձը, քան թէ Միջերկրական ծովէն և Կարմիր ծովէն անցնելու վտանգը, որ արդարև շատ սոսկալի եղած պիտի ըլլայ իրենց։

Սակայն և այնպէս կրնանք հետևցունել թէ մարդուս հնարագէտ բնաւորութիւնը երկար ժամանակ առանց ձամբայ մը փընտռելու չի մնայ, որով կարող ըլլար մարդկային ազգի հետ հաղորդակցութիւն ընել, և աշխարհի հաստատութեանը համար գետերէն՝ և ծովերէն՝ և ասոնցմէ էվելի ահարկու Ովկիանոսէն պատճառած արգելքները վերցունել։ Ընտրակոյս Նոյին սերունդներուն մէջը երկար ժամանակ տապանին վերաբերեալ քիչ մը գիտութիւն և աւանդութիւններ մնայեր էին։ Սրիկա իրենց միտքը պիտի բերէր թէ կարելի է առնանկ բան մը շինել որով գետերէն և ծովակներէն ապահովութեամբ անցնին, ինչպէս որ Նոյին տապանը բոլոր աշխարհս պատած ջուրերուն վրայ ապահովութիւն ունեցաւ։

Ջրհեղեղէն ետև նաւաշինութեան և նաւուղղութեան համար առաջին ջանքերը հաւանականաբար ծառի բունէ նաւակներ կամ լաստեր շինելը, ու անոնք շատ կամ քիչ ճարտարութիւնով քալեցունելն էր՝ գետերուն և ծովակներուն վրայ, որոնք արգելք եղած էին որ դիմացի կողմը բնակողներուն հետ հաղորդակցութիւն ընեն։ Ինչ աքանչելի իմաստութիւն է՝ որ Աստուած երկիրս միաստանի հողագունտ մը ընելուն տեղը ծովերով բաժնեց անիկա։ Ով կրհամարձակի ըսել թէ ան ահագին Ովկիանոսը անպիտան ջուրերու հաւաքում մըն է։ Ինչ աշխատութեան և ուրչափ ծախքի կարօտ պիտի ըլլայինք թէ ան ահագին տարածութիւնը ցամաք երկիր ըլլար լեռներով և անտառներով ծածկըված։ Կը հարկաւորէր անտառները կարտանելուն համար ճամբայ բանալ. մեկ երկրէն մեկալը երթալու համար շատ ձիերու և ուրիշ կենդանիներու կարօտ ըլլալ. քեռները սայլերու վրայ բառնալ, և այլն. բայց հիմայ դուր և հաւասար ջուրերուն վրայ մեկ նաւ մը հարուրաւոր մարդիկ իր մէջը առած՝ և հարուրաւոր կենդանիներուն և սայլերուն քեռը քեռցած հովին միջնորդութիւնովը կամ արհեստին հնարած ճամբովը քիչ առենին մէջ շատ տեղ կերթայ։ Սրիկա առանկ ըլլալէն ետքը՝ շուտով պիտի գտնըվէր թէ ջուրը մարդոց իրարու հետ հաղորդակցութեանը արգելք ըլլալուն տեղը, ցամաքէն էվելի ազեկ միջոցներ և մեծ դիւրութիւններ կուտար իրենց ան նոյն հաղորդակցութիւնը յառաջ տանելու։ Ջուրին յարմարութիւնը հետզհետե յայտնի կերևար իրեն վրայէն ապրանք անցունելու համար, քանի որ իրենց առուտուրը կընդարձակէր. և ասիկա զիրենք կքայրադրէր էվելը միտք հողնեցունել նաւաշինութեան և նաւուղղութեան վրայ։ Ան կերպովս եղած ճամբորդութիւններուն մէջ առեն առեն նոր գիւտեր կըգըտնըվէր, և ասոնք էվելը մեծ գործքերու ձեռք զարնելու պիտի յորդորէր զիրենք։ Ան ճամբովս ահա հիմն դրվեցաւ առուտուրի յառաջանալուն և շատ երևելի գիւտեր հնարելու,

1 Աստ. ասղ։—Կարաման. ֆեյտոն։—Այլ. առագաստ։—Հմ. ընդել։

1 Հղուց. պօղազ (Յունաստան)։

որ հետևեալ դարերուն մէջը եվելօք յա-
ռաջացաւ ։

Բոլոր ուրիշ արհեստներուն պէս նաւա-
շինութեան և նաւուղղութեան արհեստն ալ
շատ անկատար էր առաջ ։ Նաւուղղու-
թեան ան գործողութիւնները՝ որ հետևեալ
դարերուն մէջ անարժան կըսեպվէին յիշա-
տակվելու , հին ատենը անանկ զարմանալի
կըհամարվէին՝ որ նաւուղղիները չատուած-
ներու կարգը կըդասվէին , և նաւերուն ա-
նուններն ալ երկնից համաստեղութիւննե-
րուն կըդըրվէին ։ Հիները զոլորովին ան-
տեղեակ էին նաւուղղութեան մէջ եղած
գործողութիւններուն և անոր մեծ սկզբունք-
ներէն շատերուն , որոնք հիմայ ան նոյն գի-
տութեան բուն հիմերն են ։ Վխտէին որ
մագնիսին յատկութիւնն է երկաթը իրեն
քաշել , բայց անոր խիստ հարկաւոր յատ-
կութիւնը որով բևեռները կըցուցընէ , բո-
լորովին անծանօթ մնաց իրենց ։ Ընդհակին
և աստղերէն ’ի զատ ուրիշ ինչ նորդներ
չունէին , և ’ի հարկէ իրենց ճամբորդու-
թիւնը անատյդ և ծանր կըլլար ։ Հաճա-
խըբեք կըհամարձակէին ցամաքէն հեռու-
նալ , հապա ծովեզերքները կըքերէին՝ բո-
լոր վտանգներու մէջ՝ և ամէն արգելքներէ
ետ մնալով , որ կըպատահին այնչափ ծաս-
ծուռ և այնչափ խոչընդոտներու ենթակայ
ճամբու մը մէջ ։ Հիմակվան քանի մը օրերու
մէջ լըսընելու ճամբորդութիւնը անատե-
նը ամիսներու կարօտ էր ։ Մինչև անգամ
Ամէրիկական ծովին ամեհի ալիքներուն
դէմ ելլալու խորհուրդէն չէ սոսկացող ա-
մուր սիրտ հոգիները արդարև քիչ էին ։
Ձմեռը բոլորովին կարգիլէր ամէն ծովային
ճամբորդութիւնը ։ Ան եղանակին ծովը ել-
լալը չափազանց յանդգնութիւն կըհամար-
վէր ։

Նաւաշինութեան արհեստը կերևայ թէ
նաւուղղութեան արհեստէն շուտ յառաջա-
ցաւ ։ Տիւրայոյ առաւտուրին վրայով Ա-
զեկիէլի քանըեօթը գլխուն պատմութիւնը
զօրաւոր վկայութիւն մըն է՝ թէ Տիւրայիք
ատ արհեստին մէջը քիչ չէին յառաջացեր ։
և կըվայլէ հետևցունել՝ թէ նաւական և ա-
ռևտուրի գործողութիւնները՝ որուն մէջը
պատահեր էին Տիւրայինները և ուրիշ հին
ազգերը , պիտի գրգռեր անոնք իրենց նա-
ւերուն յարմարութիւնը ապագութեացութիւ-
նը և զօրութիւնը էվելցունելու համար զա-
նազան հնարքներ ձարել ։ Հռովմայեցիք
Ադիպտոսէն Կոստանդնուպօլսի Տէրէնը-ին
պէս միաստանի քարէ փորված մեծամեծ
բուրդեր կամ արձաններ տարին Հռովմա ,
որոնք այնչափ երկան և մեծ էին՝ որ տարա-
կուսելը բան է՝ թէ արդեօք հիմակվան մե-
ծամեծ նաւերուն մէկը կընայ մի առնել անի-
կա ։ Ան քանս կըցուցընէ թէ Հռովմայեցոց
նաւերը մեծ և զօրաւոր եղած և շատ ճար-
տարութեամբ շինված պիտի ըլլան ։ Ա՛թէ-
նէոս աս հետևեալ ստորագրութիւնը կընէ
հին նաւերէն մէկուն վրայով ։

« Քառասուն զոյգ թիի ունէր նաւը , ջրա հա-
րուր քսանըեօթը ոտք լայնութիւն , և զը-
րեթէ ութսուն ոտք բարձրութիւն ունէր
նաւին վրայէն մինչև յատակը · ջրա հատ
ղեկ ունէր քառասունըհինգական ոտք երկայ-
նութիւնով · և թիերուն խիստ երկանը նա-
ւին վորին լայնութեանը հաւասար էր ։
4000 Թիավար կային նաւին մէջ , և 3000
հոգի ուրիշ զանազան գործքերու կըպատա-
ղէին՝ որ ատանկ ահագին շինվածքը ջուրե-
րուն վրայ կառավարելու համար հարկաւ
այնչափ գործ կընար ըլլալ ” ։

Վ աճառականութեան խիստ առջև ա-
տենները ապրանքները անատակոյս կարա-
ւաններով կըտարվէր · և ասիկա՝ ինչպէս որ
Սուրբ Գիրքէն կերևայ , կանուխ Յովսէ-
փին օրերը կար , և ան վաճառականները՝
որոնց որ Յովսէփ ծախվեցաւ , հաւանակա-
նաբար կաւարանի մը մէջէ էին ։ Ընդկա-
տանի հետ եղած պինտ առջև վաճառակա-
նութիւնը Արաբիայի և Ադիպտոսի վաճա-
ռականները ատ կերպով կընէին ։

Վ աճառականութեան նաւերը պինտ ա-
ռաջ Ամէրիկական ծովին և Կալիվր ծո-
վին վրայ սկսեցին երթալ գալ ։ Ասիկա
բնականաբար ատանկ եղած պիտի ըլլայ , ո-
րովհետև ատ ծովերուն մեսերին են ան եր-
կիրները՝ ուր որ մարդկային սեռը առաջ
զրվեցաւ , և որոնք հին դարերուն մէջ ի-
րենց հարստութեանը և բազմաւեսակ բեր-
քերուն համար հռչակաւոր էին ։

Ընդհին ժողովուրդը՝ որոնց ծովու ճամ-

(Տե՛ս յետքէն ։ — Կ՚ելլ ։ պ՚ետ ։)

բով վաճառականութիւն ընելուն վրայ ըստոյգ և որոշեալ պատմութիւն մը ունինք, Նզիպտացիք են։ Այսվէ թէ իրենց միապետական տէրութիւնը հաստատուածին պէս՝ Հնդկաստանի արեւմտեան ծովեզերքներուն հետ վաճառականութիւն մը բացին, թէպէտ և ասոր որչափ ընդարձակ վաճառականութիւն ըլլալը շատ քիչ գիտենք։ Այլ սակայն կերեւայ որ իր ծաղկեալ ժամանակը շատ կարճ էր. քանզի աս կերպ գործերուն ամենևին աչք չունէին աս հպարտ և յանձնապաստան ժողովուրդը, որ ինքը զինքն բոլոր ուրիշ ազգերէն գերազանց կըսեպէին, և իրենց երկիրը բոլոր ուրիշ երկիրներուն վեր կըբանէին։ Այսանկ ինքը զինքն մարդոց առաջինը սեպելով ուրիշ ազգերուն վրայ անարգանքով կրնայէին, և կուզէին անոնցմէ հեռու առանձին բնակիլ։ Նոյնու ձամբորդութիւն ընող մարդիկը անարգանքի արժանաւոր կըսեպէին. և իրենց սովորութիւնները և օրէնքները բոլորովին տարբեր էին ուրիշ ազգերէն։ Այսանկ բնաւորութեան մը տեր ըլլալով՝ և անանկ ոգի մը ունենալով որ բոլորովին հակառակ է վաճառականութեան պահանջած քաղցր բնաւորութենէն, օտար բան չէ որ շուտ մեկ դի քաշվեցան աս Թատրոնին մէջը վտանգաւոր խաղեր խաղալէն, և ձգեցին անիկա ան ժողովրդոյը որ ազատ և բնակելական բնաւորութեան տէր են, ինչպէս որ վաճառականութիւնը կըպահանջէ։

Սողոմոն և Սաբայի Թագուհին։

Սողոմոնէն և Սաբայի Թագուհիէն վրայ հնարված աս առակը կըցուցնէ թէ, Թալմուտին մէջը քանի մը զրուցաճալի պատմութիւններ կրնան գտնըվիլ։

Սողոմոնի խնամատութիւնը աշխարհիս հեռաւոր ծարերը իմացված ըլլալով Սաբայի Թագուհին անոր փառաւոր համբաւովը գայթըված եկաւ հետաքննելու իր պալատին մէջը։ Ան մեկ օր մը ինքնակալին կորովութիւնը փորձելու համար անոր առաջուն առջևը եկաւ՝ երկու ձեռքը երկու պատկ բռնած, որոնց մեկը բնական ծաղիկներով շինված էր և մեկալը շինծու ծաղիկներով։ Հնչծու ծաղիկներուն գոյները անանկ կատարեալ նմանցուցեր էր բնական գոյներու, և Թագուհին այնչափ հեռուէն անոնք իր ձեռքը բռնած էր՝ որ Թագաւորը ոչ տեսնալով և ոչ ծաղիկներուն հոտը առնելով կրնար որոշել Թագուհիին հարցմունքը՝ թէ որ պատկը բնական է և ո՛րը շինծու։ Ո՛րտտրաժիտ Սողոմոն մեծ տարակուսութեան մէջ ինկաւ. և մեկպզտի բանով մը կինկէ մը յաղթըվելը իր հպարտութեանը չէ կերցուցեր։ Գաւթի որդին, ան՝ որ բոլոր բուսականներուն՝ Լիբանանու եղևնափայտէն մինչև պատին վրայ ելած զոգայեն վրայ գերքեր գրեց, Թուղթերու կտորներով և փայլուն ներկերով ինքզինքը խաբված սիտի զտնար մեկ կնկան մը ձեռքովը։ Ինքնակալին խնամատութեանը վրայ եղած համբաւին աստիճանը նուազած Թըւեցաւ, և բոլոր պալատականները տրտում և տխուր կերեւային։ Այդ ջրջը մեկ յարմար դիպուած մը գտաւ Թագաւորը՝ որ բնական վիլլսոփայութեան միայն արժանաւոր է ընծայել ան։ Պատուհանի մը դուրսը մեղուներու երամ մը տեսնալով, հրաման ըրաւ որ պատուհանը բացվի։ Այսպէս պատուհանը՝ և մեղուները ներս թափեցան, և անմիջապէս Թագուհիին ձեռքի պատկներուն մեկին վրայ Թառեցան, բայց միայն մեկ հատ մը չի նստաւ միւս պատկին վրայ։ Այսանկով Սողոմոն գուշակեց Թագուհիին բնական ծաղիկներով շինված պատկը, և Թագուհին անիկա խաբելու չի կրնալնէն՝ ի զատ, անոր խնամատութեանը վրայ զարմանալու ուրիշ փորձ մըն ալ տեսաւ։

Ասիկա բանաստեղծական գեղեցիկ առակ մըն է։ Այսիկա զուսպճալի բարոյականութիւն մը կըսորվեցունէ թէ մեղուն միայն բնական գեղեցկութիւններու վրայ կըթառի, և բնաւ շինծու կամ ներկած ծաղիկներու վրայ չի նստիր՝ թէ և որչափ կատարեալ նմանութիւն ունենան բնականին։ Այս առակը կանանց և օրիորդներուն վրայ առնելով՝ երիտասարդները պարտին մեղուի նման անանց բնական գեղեցկութիւնը և ճշմարիտ առաքինութիւնները ընտրել, և չէ թէ անանց շինծու գեղեցկութիւնովը և արտաքին երևոյթ նեղուիլ խաբվիլ։

Պատուհան. ֆէնաթրէ։ — Մեղու. արը։

Իմատլոն. օյոնա ֆեյպոնը։ — Պալատ. սարայ։

ՊԱՏԱՐԱԳ ՆՈՅԻ

Աւետարանից կողմանէ ընթերցուածք։
Ծննդ. ը. 15—22։

Եւ ետես Աստուած Նոյին հետը խօսեցաւ եւ ըսաւ. Ելլէր ատ տապանէն, դուն և քու կնիկդ, և քու որդիքներդ, և քու որդոց կնիկները քու հետդ։ Էն ամէն գազանները որ քու հետդ են, և ամէն մարմինները Թռչուններէն մինչև անասուններէն. և երկրի ամէն շարժող սողուններէն քու հետդ հանէ, ու երկրի վրայ թող վըխտան. և ա՛ծ հեղէք ու բազմացէք երկրի վրայ։ Ու ե՛լաւ Նոյ և իր կնիկը և իր որդիքը, և իր որդոյը կնիկները իր հետը. և ամէն գազանները և ամէն շարժող սողունները և ամէն Թռչունները երկրէն իրենց ցեղովը ան տապանէն ելան։ Եւ Նոյ Աստուծոյ սեղան շինեց, և ամէն սուրբ անասուններէն

Աբբայական ընթերցուածք։

Եւ Աստուած խօսեցաւ Նոյին ըսելով. Ելլէր տապանէն, դուն և քու կնիկդ, և քու որդիքդ, և քու որդոյդ կնիկները քու հետդ։ Ամէն կենդանիները՝ որ քու հետդ կան՝ ամէն մարմիններէն, Թռչուններէն և անասուններէն, և ամէն սողուններէն որ երկրի վրայ կըսողան՝ հանէ՛ քու հետդ. և երկրի մէջ վըխտան և պտղաբեր ըլլան, և բազմանան երկրի վրայ։ Ու ելաւ Նոյ, և իր որդիքը, և իր կնիկը, և իր որդոյը կնիկները իր հետը։ Ամէն անասուն ամէն սողուն և ամէն Թռչուն, ու երկրի վրայ ամէն սողացող իրենց ցեղովը տապանէն ելան։ Եւ Նոյ Աստուծոյ սեղան շինեց, և ամէն սուրբ անասուններէն, և ամէն սուրբ

և ամէն սուրբ թռչուններէն առաւ , ու սեղանին վրայ ողջակէզ մատուց : Եւ Տէր Աստուած անուշ հոտով հոտոտեցաւ : Եւ Տէր Աստուած ըսաւ՝ մտածելով : Ալ չի պիտի անիծեմ երկիրը մարդոյ գործքերուն համար . ինչու որ մարդուն միտքը իր մանկութենէն հաստատված է չար բաներու հոգ տանելու : Ուստի ալ չի պիտի զարնեմ ամէն կենդանի մարմինները՝ ինչպէս որ ըրի : Մինչ հաքը երկրի բոլոր օրերուն մէջ՝ սերմը և հունձը , ցուրտը և տաքը , ամառը և գարունը , ցորեկ ու գիշեր չի պիտի դադարին :

թռչուններէն առաւ , ու սեղանին վրայ ողջակէզ մատուց : Եւ Եհովա անուշ հոտ մը հոտոտեց . և Եհովա իր սրտին մէջը ըսաւ . Ես ալ մեյլալ երկիրը չի պիտի անիծեմ մարդուն պատճառովը , թէպէտ և մարդուն սրտին խորհուրդները իր մանկութենէն չար է . ոչ ալ մեյլալ նորէն պիտի զարնեմ ամէն կենդանիները՝ ինչպէս որ ըրի : Քանի որ կը կենայ երկիրը , սերմի ժամանակը և հունձը , ու ցուրտը և տաքը , ու ամառը և աշունը , ու ցորեկը և գիշերը չի պիտի դադարին :

Աբրահամ պատմելիս է :

Ոմանք կը կարծեն թէ իսմաստուն մարդիկ անանկ կարողութիւններ ունին՝ որ ուրիշ մեկուն տրված չեն անոնք . սակայն ըստ մեծի մասին ճշմարիտը ասիկա է՝ որ ան կարողութիւնները ամենուն տրված են , բայց իսմաստունները միայն ազեկ կը գործածեն անոնք : Մեկ պզտի Աբրահամ պատմութիւն մը պիտի ցուցընէ մեզի թէ ինչպէս կրնայ պատահիլ ասիկա :

Տերվիշ մը Աբրահամի անապատին մէջ ճամբորդութիւն որ կընէր՝ յանկարծ իր դէմը երկու վաճառականներ ելան : « Դուք մեկ ուղտ մը կորսընցուցիք » ըսաւ տերվիշը վաճառականներուն : « Իրաւ ես » . պատասխան տրվին վաճառականները : « Ձեր ուղտին աջ աչքը կոյր ու ձախ ոտքը կաղ չէ՞ր ալ » . ըսաւ տերվիշը : Պատասխան տրվին վաճառականները թէ , « Իրաւ ասանկ էր » : « Եւ իր բեռը մեկ կողմը ցորեն և մեկալ կողմը մեղր չէ՞ր ալ » . ըսաւ մարդը նորէն : « Ո՛ւրիշ բնաւոր որ ըսիր , անանկ էր՝ ըսին վաճառականները . և որովհետև դուն շատ չանցած տեսեր ես անիկա , և մանաւանդ ես ձեր ուղտը չի տեսայ , ոչ ալ քնաւ մեկէն բան մը լսեր անոր վրայով , հապա միայն ձեղմէ » : « Իրաւ որ՝ ինչ զեղեցիկ դիպուած է աս . ըսին վաճառականները , բայց սուտ մի խօսիր , շուտով ըսէ մեզի թէ ո՞ւր են ան գոհարները որ ուղտին վրայէն բեռնանը մեկ մասն էին » : « Եւ ոչ ձեր ուղտը տեսայ , և ոչ ձեր գոհարները » . ըսաւ տերվիշը նորէն :

Այս խօսքին վրայ զինքը բռնեցին և աճապարելով անիկա ատեան քաշեցին դատաւորին դէմը , ուր տեղ աղեկ մը քննելով ոչ ստութիւն գտան իր վրան և ոչ գողութիւն : Կախարդի տեղ դնելով պատժել որ պիտի տային , տերվիշը մեծ հանդարտութիւնով ասանկ սկսեց խօսիլ ատեանին առջեն :

« Ես շատ կը խնդամ ձեր իմ վրաս զայրանալնուդ , և կը խոստովանիմ որ իմ վրայովս կարծիք ունենալիդ անտեղի չէ : Հայց ես շատ ապրեցայ և առանձին կեանք վարեցի , և մինչև անգամ անապատին մէջ շատ բաներ կը գտնեմ նկատելու : Դիտցայ որ իմ անցած ճամբայէս կորսըված ուղտ մը անցեր էր , ինչու որ ան նոյն ճամբուն վրայ մարդու ոտքի նշան չի տեսայ , հապա միայն ուղտի մը : Դիտցայ որ ան կենդանին մեկ աչքը կոյր էր . քանզի իր ճամբուն վրայ միայն մեկ կողմի կանանչները կերեր էր . և իմացայ որ իր մեկ ոտքը կաղ էր , ինչու որ աղեկ չի կոխելուն հազիւ թէ ան ոտքին նշանը աւազին վրայ կերևար : Ու երբ ջապէս իմացայ որ ուղտին մեկ ակուան եղած էր . ինչու որ իր արածած տեղը խոտին մեկ մասը անվնաս մրնացեր էր խածած ատենը : Հայց իր բեռին վրայով՝ աշխատասէր մրջիւնները զիս տեղեկացուցին թէ մեկ կողմը ցորեն էր , և մեղուներուն երամը իմացուցին թէ միւս կողմը մեղր էր » :

Ուղտ . փեվե : — Կաղ . Լոփոլ : — Գոհար . Ճեվհեր :

Ընթուածքը՝ Հայկ եւ Բել։

Ամ զլեուս վրայի երկինքը, իմ ընակած երկիրս, և անոր մէջի զանազան զոյացումիններըը որմէ՞ն զոյացած են, և որո՞ւն պարտաւոր են իրենց զոյութեանը համար։

Չեղեկ բայց վեհանձն ձայն մը կուգայ խօսողին թէ, «Ակիզբն Ընտուած ստեղծեց երկինքը ու երկիրը, և անոնց մէջի բոլոր բաները»։

Ան անակնկալ պատասխանիէս զողալով, բայց շուտով ինքզինքին գալով՝ հարցունողը փափաքելով կըսէ. «Ընտուած ձվ է, իր ընութիւնը՝ իշխանութիւնը՝ և ստորոգելիքները ի՞նչ են»։

«Ընտուած, կըպատասխանէ ձայնը, Հոգի է. ինքը յաւիտենական գործիչն մինչև յաւիտեան կայ. ոչ օրերու սկիզբ ունի, և ոչ տարիներու վախճան. ինքը անայլայլելի է և փոխվելու ստուեր չունի. ինքը կըստեղծանէ երկինքը ու երկիրը. ինքը կըքննէ սիրտերը, և մարդոց զաւկրնելուն երկիամունքները. ինքն է մէկ հատիկ Ի՛մաստուն, Ամենակարող, Ամենաբարձեալ, Ամենատեսիլ և Ընդհար Նկատ. ինքն է Նէ՛հօվա, Նէհօվա Ընտուած, ողորմած, դըթած, երկայնամիտ, բարեբար և ճշմարիտ. որ հազարներուն վրայ ողորմութիւն կընէ, անօրէնութիւնը յանցանքը և մեղքը կըներէ. բայց անմնակ մէկին է՝ որ՝ մէկ կերպով մը յանցաւորը չպրպատացունէր»։

Ընակէ եւս մեծ լուսութիւն մը կըլլայ. հարցմունք ընողին միտքը տակնուվրայ կըլլայ։ Կըջանայ, բայց զուր տեղը կաշխատի իմանալ ան անսահման անիմանալի Նկատը, որնոր հինայ նոր իր մտքին առջևը բացվեցաւ։ Բայց մէկ նոր և էվելցած շարժառիթ մը ղինքը կըշարժէ էվելն փափաքով հարցունելու, թէ՝ «Ընտուծոյ և իմ մէջ տեղը մէկ մերձաւորութիւն մը կամ հաղորդութիւն մը կայ մի»։

«Ինքն է քու Ստեղծողդ, նորէն կըսէ պատգամը. ինքն է քու Հոգիդ Հայրը, և քու Պահպանողդ։ Ինքն է որ ամէն բաներըը քեզի կուտայ առատօրէն վայելելու համար։ Ինքն է քու Տէրդ, քեզի օրէնք տալուողը, քու Դատաւորդ։ Իրմով դուն կապրիս և կըշարժիս և կաս, և մէկին ալ քեզ իր ձեռքէն չի կրնար ազատել։ Ան քու մեռնելուդ՝ երբոր քու կին հողդ հողին դառնայ ուսկից որ էր, քու հոգիդ պիտի դառնայ առ Ընտուած՝ որ ինքը քեզի տըւաւ ան»։

«Ուրեմն ինչպէս ինքը պիտի ընդունի իս» , կըսէ հարցունողը։

«Ինքը քու գործքերուդ չափովը քեզ պիտի վարձատրէ»։

«Ինչ գործ կըխնդրէ ինծմէն աս Տէրը», կըհարցունէ հարցունողը։

Պատասխան կուտայ ձայնը թէ, «Դուն պիտի սիրես քու կին Տէր Ընտուածդ բոլոր սրտովդ, և բոլոր անձովդ, և բոլոր մըտքովդ, և զօրութիւնովդ։ Ան օրէնքին դէմ ամէն յանցանքը մեղք է. և ան անձը որ մեղք կըգործէ, պիտի մեռնի»։

«Ես աս օրէնքին դէմ մեղք գործեցի՞ մի», դողալով կըհարցունէ հետաքննող անձը։

«Բոլորն ալ մեղք գործեցին, և Ընտուծոյ փառքէն եւս մնացին». պատասխան կուտայ պատգամը։ «Չի փառաւորեցիր դուն ան Ընտուածը՝ որուն ձեռքն է քու շունչդ, և որուն են քու ամէն ճամբաներըդ»։

Ընկէ նոր զգացում մը, խղճմտանքի խայթ մը անհանգիստ կընէ հիմայ հարցունողը, և էվելցած փափաքով մը կըհարցունէ՝ թէ կա՞յ արդեօք անանկ ճամբայ մը որով մարդ կրնայ մեղաց թողութիւն գըտնալ։

Կըպատասխանէ պատգամը թէ, «Յիսուս Քրիստոսի արիւնը բոլոր մեղքերը կըսրբէ. ան՝ որ իր մեղաւոր ըլլալը կըխոստովանի և իր մեղքերը կատէ, ողորմութիւն պիտի գտնայ»։

«Բայց որի՞ պիտի խոստովանիմ, նորէն կըսէ հարցունողը. ուր գտնամ ես Ընտուած՝ որնոր սրդողցուցի. որ իմ մեղքերս իրեն խոստովանիմ և ողորմութիւն խնդրեմ իրմէն»։

«Անիկա պատրաստական Ընտուած է, ձայն կուտայ պատգամը. անիկա քեզմէ հեռու չէ. ես՝ որ քեզի հետ կըխօսակցիս, ես ան եմ»։

«Ընտուած, ներէ՛ ինծի մեղաւորիս», կըկանչէ մարդը՝ կուրծքին զարնելով. և իր աչքը դեռ չի ան ձայնին վերցունելու չհամարձակելով, կըսէ. «Տէր, ես ի՞նչ կուզես ընել»։

«Հաւատայ Տէր Յիսուս Քրիստոսին ու պիտի փրկուիս» ։ կըպատասխանէ ձայնը ։ «Տէր, ով է Յիսուս Քրիստոսը որ ես ա նոր Հաւատամ» , կըհարցունէ հատաքննու թիւն ընողը ։

«Ինկա իմ սիրելի որդիս է, որ իր արու նին հաւատքովը մեղաց թողութիւն ըլլալու համար դրի ։ Ինծի մոիկ ըրէ, ինչու որ ի այն անով փրկութիւն կըլլայ» ։

Կանակ կարելի է թէ ըլլան հետաքննող անձի մը հարցմունքներուն մէկ քանիները, և առանկ են իրօք ան պատասխաններն ալ որ Յառուածոյ պատգամէն պիտի ընդունի ։

Հիմայ Յառուածաշունչ Կիրքին մեզի սորվեցուցած բաներուն միայն մէկ մասն են առնք ։ Նէ սակայն սվ կրնայ ա պզտի մա սին այժողութիւնը լմնալ ։ Ով կրնայ ը սել թէ անոնք օրինաւոր կերպով պահող և գործածողին արժողութիւնը ինչ պիտի ըլլայ ։ Ինչի պէս էակներուն , մեզի պէս մահկանացու՝ պատասխան տալու մեղաւոր ստեղծուածներուն՝ որ յաւիտենականու թեան կըվազենքկոր , որ արդարապէս սըր դոդած Յառուծոյ մը առեանը կերթանքկոր , ի՞նչ է հարստութիւնը՝ ի՞նչ է ապատութիւ նը՝ և ինչ է նոյն իսկ կեանքը՝ բաղդատելով առանկ գիտութեան հետ՝ որ մարդս փրկու թեան վրայ իմաստուն կընէ , և կըճանչցու նէ մեզի զՅառուած և Յիսուս Քրիստոսը , որ է յաւիտենական կեանք ։

Սրբակաց եպիսկոպոս մը կըսէ թէ, "Ամ միտքս հաստատեր եմ, որ բնաւ մեկուն առաքինութիւնները վրայ չի խօսիմ իր առջևը, ոչ ալ իր պակասութիւններուն վրայ անոր եսևէն" ։ Սիկա ոսկեղէն կանոն մըն է . աս կանոնը որ պահվի , շողբորգութիւնը և բամբասանքը մեկէն հալածական պիտի ըլլայ աշխարհի վրայէն ։

Թէ որ մեկ մարդ մը ստակ համրելու վրայ դրվի , ու մեկ րոպէին մէջը հարուր կոր ստակ համրէ , և օրը տասը ժամ ստանկ շարունակէ նէ , տասնը եօթը աւուր չափ պէտք է որ միլիոն մը ստակ համրէ ։ Հազար հոգիին քառասունըհինգ տարի պէտք է միլիոն անգամ միլիոն համրելու ։

Նրիտասարդութեան մէջ շրայլութիւն ընելը՝ երբուն տարիէն ետքը ծերութեան առանձին վաշխով վճարելու փոխանակագիր մը ասլ է ։

Ա՛սշխ . Համբէ։—փոխանարգիր . Բօլկով-Հօպէխի։

Փետրվար ամսուն ընդ։

Ընդհանուր թերթերն մէջ խօսեցանք թէ Նոյեմբեր երբ որ Հռոմայեցոց տօմարը փոխեց՝ տարիին ամիսներուն վրայ եվերցուց Յունվարը և Փետրվարը, աս վերջինս երկրորդ ամիս կարգելով ։ Յունաց տօմարին հետևելով 29 օր ըրաւ աս ամիսը , և Յուլիոս կեսար ալ անանկ պահեց ։ բայց Աւգոստոս կայսրը օր մը պակսեցուց 28 օր ըրաւ , և 29երորդ կամ նահանջ տարիին օրը բուն իր ամիսին այսինքն Օգոստոսին վրայ եվերցուց ։ Սակայն տակաւին Նոյեմբեր թիւը կըպահվէր մէկ կերպով մը . քանզի չորս տարին անգամ մը ան յաւելուածը կամ 29երորդ օրը Փետրվարի քըսաներեքին և քսաներչորսին մէջը խօթեց նահանջ տարիին համար ։

Աս ամիսը՝ որ Օդոգիակոսի կամ կենդանակերպից կամարին մէջ Ձուկ կենդանակերպը ունի , Նոյեմբեր Պոսիդոն չաստուածին պահպանութեանը տակ դրաւ՝ որ ինքը ծովի կամ ջուրերուն չաստուածն էր ։ Հռոմայեցիք մեծապէս կըպատուէին աս չաստուածը՝ չէ թէ միայն չորս տարերքներէն մէկին վրայ իշխանութիւն ունենալուն համար , հապա նաև ան խրատին համար՝ որ կըկարծվի թէ ինքը Հռոմայի հին բնակիչներուն տըւած է իրենց սահմանակից Սաբինացիներուն աղջիկները գողնալու ։

Սիկա ինտոր կըլլայ Թող ըլլայ , աս ամսուն հիմակվան անունը իր սկիզբը Փետրուարէն առած է , որ կընշանակէ մաքրութիւն սրբութիւն . քանզի Հռովմկացեան կամ քաւչական մաքրութեան ծեսը աս ամսուն մէջ կըկատարվէր . դարձեալ Փեպրուար կամ Փետրուար Հերայ չաստուածուհիին անուններուն մէկն է , որ ինքը կանանց մաքրութեանը վրայ իշխանութիւն ունի ։ Ուանի մը հեղինակներ ալ կրսեն թէ հոգւոց քաւութեանը համար եղած զոհերէն առնըված է աս անունը , ինչպէս որ Լատիներէն Փեպրարիս կամ Փեպրարիս բառը զոհ ըսել է . քանզի հեթանոսները աս ամսուն երկրորդ օրը միշտ տօնախմբութիւն մը կըկատարէին՝ ոչ միայն զոպայով ջուր սրսկելով իրենց վրայ մաքրըվելու համար , հապա նաև տարտարոսի չաստուածին Պղուտոնին զոհեր մատուցանելով իրենց նախնիքներուն և ազգականներու հոգւոցը համար ։

Փետրվար ամիսին նշանը է՝ մէկ մարդ մը կապուտ լաթերով , Ձուկ կենդանակերպին նշանը իր ձեռքը բռնած ։ Հին Սաբտնաց պատկերներուն մէջ այգեգործ մը կըգծագրէին՝ որ ծառերը կըչօտկոր , ուրիշ պատկերներուն մէջ կըգծագրվէր պինտ լաթեր հագած մարդ մը՝ որ իր թևերը մարմինին կըզարնէրկոր , աս ամսուն ստոիկ ցրտութիւնը ցուցընելու համար ։ Փետրվարը կըցուցընէին նաև ճերմակ հագած մարդու մը կերպարանքով՝ ծաղկեայ պսակ մը իր գլխը՝ և վառած մոմ մը իր ձեռքը բռնած ։

Օդոգիակոս . Ձուկերուն ։ — Յօսեբ . պօ-պոմոդ ։